

А-ХЪ.КАДЫРОВ ВІНА ДЕ ТІЕКХОЧУШ
Халкъана юккѣера схъаваьлла тхъамда

→ 2

ЮБИЛЕЙ
Театре болчу ховхачу безаман йийсарехъ

→ 3

ДЕШАР
Кегийрхоша хоржу говзаллаш

→ 4

БОХАМАН ДАКЪА КХАЪЧНА ВАЙНА А

Хонкарахъ машар а, синтем а хила лаарца...

Хонкарахъ тѣман карчам бан гІогортна хиларх шена хетарг а олуш, Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзана инстаграмехъ йолчу шен агІонехъ кадам бира туркойн халкъе, дІахайитира шена церан махкахъ мелла а сиха машар а, синтем а хуьлийла лууш хилар. «Дуккха а революцеш лан денна тхан. Тхуна, тхайна зедаларна, дика хаьа муьлххачу а карчаман тІаьхьенаш къаьхъа хуьлий. Туркойн халкъана мелла а сиха машар а, синтем а хуьлийла лаьа тхуна», – яздина цо.

Кадыров Рамзана билгалдаьккхина Хонкаран Президент Эрдоган Реджеп Тайипа шайн махкахъ исламан пачхьалкх ян гІерта, Іусманан Импері меттахІотто гІерта бохучунна резабоччу бІаьхаллин гІуллакхан наха карчам бан гІерттар ша къобалдеш цахилар. «Суна хетарехъ, иза хиламе тІехулара хъежар а, цуьнан хадо ма богІгу мах хадо

цахаар а, гІуллакхна ширьеллачу кепашца тІедахар а ду. Хетарехъ, оцу нахана ца хаьа Іусманан империн

дозанаш мичаьх хилла а, ца хаьа оцу тайпана Іалашонаш хІинцалерчу цхъана а политико, цу юкьаьх Эрдогана а

шена хьалха хІитториг пахилар», – билгалдаьккхина Р.Кадыров.

Нохчийн Республикин

Куьйгалхоцо яздо: «Туркойн инарлаш политики юккѣе гІерта марзбелла, мехкан куьйгаллина чохьарчу а, араьарчу а политикехъ дан дезаш дерг а хьохуш». Цо дийцарехъ, хІоразза а и дан гІертташ берш Малхбузехьа ойда лесташ болу бІаьхой хуьлура. Эрдоганан цхьайолу амалш цхъаназІшшара тида йиш йолуш яьаьх а, цхьадолчу декъехъ Малхбузенах йозуш йоцу политика дІаьхьора цо регионехъ хуьлучу хиламийн мах хадорехъ. Хетарехъ, иза ца дезало Малхбузенеьа ойда лесташ болчу инарлашана», – яздина Кадыров Рамзана.

Цо тидам тІебохуйту Хонкара Россин лулахо хиларна, вайн мехкаш экономикин, культурин, гуманитарни юкьаметтигашца вовшашца юххера дозаделла хиларна. «Россин Федерацин Президентна Путин Владиміра дІаьхьой йолу хьекьале, кІоргтерчу хьесап, сацам болчу онлда политика баьхана долуш тІаьхьарчу хенахъ Хонкара

Хонкарахъ пачхьалкхан карчам бан гІогорт баьханахъ 290 гергга стаг вийна, 1 400 сов стагана чевнаш йина. Карчам бан гІогортна бехкевеш схъаьаьаьна 6 эзар гергга стаг, царна юкьаьх 50 сов инарла ву.

Хонкаран Президента Р.Эрдогана США-н Президенте Б.Обаме дехна карчам барехъ даькьалацарна бехке лоруш волу Іедамстаг Ю.Іюлен Іедале схъавалар.

Россин Президентан В.Путинан а, Хонкаран Президентан Р.Эрдоганан а телефонехула къамел хилар. Цара дийцира Хонкарахъ бан гІогортна хиллачу карчаман хьокъехъ.

Францерчу Ниццехъ теракт ярца доьзна оцу пачхьалкхан куьйгалле кадамаш беш бу дуьненан ерриге а бохург санна пачхьалкхийн куьйгалхой. Оцу бохамехъ 80 сов стаг кхелхина 150 сов стаг лазийна.

Іамаркерчу Батон-Руж ГІалаьхъ (Луизиана штат) зуламхоша герзаш диттина 3 полицейски вийна, 8 стагана чевнаш йина. Дийцарехъ, зуламхо 3 хилла. Царахъ цхьаьх цигтахъ хІаллаквина.

«Іблисан пачхьалкхан» гІеранаша хІокху деношкаь юха а герзаш диттина Алеппо а, Дамаск а провинцешкахъ Іаш болчу маьршачу шемахойн цІеношна.

Шемахъ герзаш деттар сацоран а, машар баран а хьокъехъ болчу баргана куьйгаш яздина 187 юьрттарчу а, гІаларчу а Іедало а, бахархоша а.

Дуьненаюькьарчу хІорда чохъ кема а доьхна, кхелхина 20 мигрант, 350 сов мигрант кІелъхьараьаккха агІто баьлла.

Ерванехъ (Ермалойчоь) кІирандийнахъ тІелатар дина полицин цхъана участкана. 1 полицейски вийна, 7 амалтана дІалаьаьна. Царна юкьаьх 1 инарла а волуш.

Украинерчу бахархойхъ 72 процент болчара шаьш къен Іаш лору. ХІунда аьлча, кхачам боллуш даа-мала а, коьга-гІе духа а дац церан.

Уфарчу мехкадаьттаныхъ гІуллакхдечу заводехъ цІеялар баьханахъ 8 стаг кхелхина. Бохам хиларан баьхана къастош ю талламан органаш.

Вайн махкахъ корматаллин кечамбаран туьшаш ях-карна хІокху шарахъ 2 миллиард сом аьча къастор ду.

КЪИНХЕТАМ Абхазера нохчи а тидамза ца витина

Нохчийн Республикехъ адамийн бакьонаш ларъяран векала Н.Нухажиев гІо-накъосталла дина Абхазехъ веьачу заьлапчу нохичинчуна.

Усманов Асламан мелла а хьалха дехар дайитинера Нохчийчоьхъ адамийн бакьонаш ларъяран векалан аппарате шен могашалла талларехъ а, хІусамийн гІуллакх чекхдаккхарехъ а орцадовлар доьхуш.

Шен кехатехъ А.Усмановс дуьйцу, 1993-чу шарахъ Абхазехъ гуьржийн а, абхазхойн а хиллачу тІемашкахъ ша даькьалаьаьна а, цигаьхъ чов хилар баьхана долуш, 1-чу тобанан заьлапхо а ша хиларх лаьаьна.

Цо билгалдаккхарехъ, 1-чу тобанан заьлапхо хиларе терра, заьлапхойн гІудалкхаца дІасалела везаш а, чевнаш дІаерзаза а ву иза. Амма меттигерчу Іедалера кхин орца хирг а ца хилла, Нохчийчоьхъ адамийн бакьонаш ларъяран векалан аппарате яздинера цо.

А.Усмановн дехарца доьзна, республикехъ адамийн бакьонаш ларъяран векала Н.Нухажиев, А.Усмановс далийна бакьдерш таллар доьхуш, дехар динера Абхазі Республикин Президенте Р.Хаджиббе.

Цул тІаьхьа, дукха хан ялале, Абхазі Республикин Президентан а, Правительство а Администратура Сояьжа-ГІала кехатна жоп кечира. Цу тІехъ билгалдаьккхина дара, карарчу хенахъ оцу республикин Гагрски кІосттарчу Алахадзыьх юьртаьхъ А.Усмановна лаьттан даькьа дала меттиг къасторан болх дІаболлийна хилар.

Сояьжа-ГІалара Сухуме а, Сухумера Сояьжа-ГІала а кехаташ дІасаькхьийтарца кхиаьма чекхдаккхир а гІуллакх. Цуьнца доьзна, А.Усмановс Баркаллин кехат яздира Нохчийчоьхъ адамийн бакьонаш ларъяран векалан аппарате.

Амма А.Усмановна Сояьжа-ГІала кехат яздар баьханахъ баьлла болу дика болх оцу тІехъ чекхболуш бац: Абхазерчу нохчийн диаспорин куьйгалхоцо Тунтаев Руслана хаам барехъ, Усманов Аслан Москва ГІалин клиникин больнице вигарна а, цигаьхъ цуна дарба дарна а лерина хІинцале а кехаташ кечдина Абхазі Республикин могашалла Іалашъяран министерство.

И.ИСЛАМОВ

ІЕДАЛЕРА ХААМАШ

Кадыров Рамзан цхъаьнакхийтира Нажи-Юьртан кІюштан куьйгалхочуьнца

Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан цхъаьнакхийтира Нажи-Юьртан кІюштан куьйгалхочуьнца Геремеев Вахитна. Цхъаьнакхетар дІадаьхьира оцу кІюштарчу Бена юьртаьхъ. Цигаьхъ республикин Куьйгалхоцо дийцаре дира кІюшт кхиоран гІуллакхаш.

В.Геремеевс билгалдаьккхир, Кадыров Аьмад-Хьаьжин цІарачу регионан юкьараллин фондан президента Кадырова Аьманис гІолацар баьхана долуш, Нажи-Юьртан кІюштаьхъ токхамаш хиллачул тІаьхьа хІусамаш йохьначу 12 доьзална, чохъ йийбар а, техника

а йолуш, тоьлла цІенош дина хилар.

Дагадаийта лаьа, и поселок Нохчийн Республикин Куьйгалхоцо Кадыров Рамзана даькьа а лоцуш, дыздаран хьолехъ схьайиллира июнь беттан 29-чу дийнахъ Гуьмсан кІюштарчу Керла-Бенаьхъ.

Токхамаш хиллачул тІаьхьа хІусамаш йохьначу доьзалшна деш долу цІенош – карарчу хенахъ доьла гергадаьхна. Сайн а, кІюштан берриге бахархойн а цІарах доккха баркалла ала лаьа суна оцу нахана орцаьхьлачу Аьманина, – элира цо.

В.Геремеевс хайитира август беттан 23-чу дийнахъ Нажи-Юьртара коьрта урам схьабелларан дыздарш

дІаьхьуринг хилар. Цо дийцарехъ, и хилам лерина хир бу Кадыров Аьмад-Хьаьжа винчу денна.

– Кадыров Аьмад-Хьаьжин цІарах болчу урамна реконструкци яран белхаш бина бовлуш бу. Цу юкьаьхъ дахаран а, социальни а объекташ, некъаш, тротуараш ду. Цул сов, махлелоран туш ю еш, иштга шайн сурсаташ духкучу боьмашлелорхошна билгалъаьккхина меттиг а ю, – элира цо.

Чо л а л а й о л ч у гІуллакхехъ дерг дуьйцуш, кІюштан куьйгалхоцо тидам тІебахийтира Нажи-Юьртана хица кхачояр кхачаме цахиларна. Кадыров Рамзана тІедиллира хица кхачояран

керла система ярна мел оьшу кехаташ кечдар.

– Шега сихха хьаьжа везаш гІуллакх ду иза. Программи юкьадахийтаре а, цунна ахчанан харжаьш яре а хьохуш Іен йиш яц вайн. Керла хин биргІанаш яьхар гергтарчу деношкаьхъ дІадолор ду. И гІуллакх чекхдаьккхича ерриге а кІюштана хица кхачо хир ю, – элира цо.

Нохчийн Республикин Куьйгалхоцо билгалдаьккхир Нажи-Юьртан кІюштаьхъ тІаьхьарчу шерашкахъ дикка хийцаьмаш хилла хилар. КІюшт доккха хиндерг долуш хиларх ша тешна хилар дІахайитира цо.

І.МУРТАЗОВ

МЕХАЛЧУХ

Нохчийчоьнан Куьйгалхо Сесана – Бена – Ведана некъа тІехъ бечу белхашка хьаьжир

Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан автомобилштин некъийн министраца Тумхаджиев Аьубакарца цхъаьна хьаьжир Нажи-Юьртан кІюштаьхъ Сесана – Бена – Ведана некъана реконструкци яран белхаш муьа дІаьхьойш бу.

Нохчийн Республикин автомобилштин некъийн министра хьаьжир, догІанаш эхар баьханахъ токхамаш хиларна, и некъ ши километр сов бохийна хилар. Цо дийцарехъ, кхузаманан технологехъ пайда а оьцуш,

дІаьхьойш ду оцу некъана реконструкци яр.

– Леррина йолу гІишлош яран белхаш бу кхузаьхъ дІаьхьойш. Боьхначу некъан шина а агІор дугІуш аьчкан (биргІин) бІогІамаш ду, уьш арматурица чІагІдеш а, вовшахдоьхкуш а ду. Цул тІаьхьа экъа юьллий, цу тІехъ бух боттар а, асфальт йиллар а дІаьхьойш. Оха кхуза ялийна кхузаманан техника, шайна юкьаьхъ экскаваторшца йолу вибропогружательш а йолуш, – билгалдаьккхир А.Тумхаджиев.

Кадыров Рамзана дийца-

рехъ, Сесана – Бена – Ведана некъ дІаьхьовлар баьханахъ автомобилштина кІюштан бахархошна а, хьешашна а дикка новкъарлонаш еш хилар. Иштга, цо билгалдаьккхир белхан дикалла кхочуш лар а еш, йоцачу хенахъ реконструкци йина яла езаш хилар.

– Сацпаза ихначу догІанаша дикка зенаш дина хІокху кІюштан гІишлошна а, инфраструктурина а. Оцу гІуллакхна аьча билгалдаьккхаре а ца хьохуш, токхамаш хилар баьханахъ кхольлаелла проблемаш сихха

дІаьхьойш вай. Дина цІенош, елла петарш, меттахІиттийна ерзош, автомобилштин некъийн министра Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан тешиьра тобеш болу некъ шен дикаллицца дуккха а доьзалш. Нохчийн Республикин Куьйгалхо, ша

ра, Сесана – Бена – Ведана некъ, реконструкци йинчул тІаьхьа, дыздаран хьолехъ схьаьовлуш бу август баттахъ.

Дагадаийта лаьа цхьа бутт хьалха дуккха а догІанаш эхар баьхана долуш токхамаш хиларна Нажи-Юьртан а, Веданан а, Шуьйтан а кІюштаьшкарчу цхьайолчу ярташна чІогІа зенаш хилла хилар. Дохийнера цІенош, некъаш, тхьовкІело йоцуш бисинера дуккха а доьзалш. Нохчийн Республикин Куьйгалхо, ша

А-ХЪ.КАДЫРОВ ВИНА ДЕ ТІЕКХОЧУШ

Халкъана юккъера схъаваьлла тхъамда

Зама, шен болар ца хуьйиш дIайовду. Дуьненал доккха халахетар хиларх болар лах а ца до по, дуьненал доккха халахетар хиларх болар сих а ца до. Дийно кIира, кIирано бутт, батто шо... хуьйиш, дIайовдучу замано шеца дIадаьхна дуккха а халахетарш, халахетарш. Царах цхьадерш тоххарехь дицелла. Ткъа цхьадерш дицдала ца туьгуш, вай-ца деха, вай бакъдуйнена дерззали.

Иштачу халахетарех дара Кадыров Ахьмад-Хьаьжа вайх дIакъастар. Дуьне дозуш а долуп хила йиш йоцуп хIума ду аьлла хеташ дара иза. Вайга хайттича, вайн лаамехь хилча хуьлуьйтур а доцуп. Делахь а, хIун дер тIаккха, Делан кхиол ю-кх делларг. Вайн дегнашна хилла оцуп доккха халахетар, цагам лан Везахинволчу АллахIа собар а, ийман а делира. Иштта доккха...

Цхьайтта шо дIадаьлла иза вайца воцу. Цунах къастаро дегнашна йина чевнаш та-хана а хьегIаш ю. Иза багара охьавуьллуш дац нохчийн халкъ. Ахьмад-Хьаьжа цуьнан дагочь ву. Хир а ву, и мел деха, абаде кхачалц. Нохчийн къам а дехар ду Ахьмад-Хьаьжин весеташ кчочушдархьама, цо дан дагалаьцнарг чекхдакхархьама. Нохчийн Республикн хьалхарчу Президентта Кадыров Ахьмад-Хьаьжас кест-кеста олупа: «Суна уггаре а коьрта ду долийна Гуллакх чекхдакхар». Цуьнан и лаам шайн дахаран коьрта декхар дина

догтаха къахьовгуш бу тахана цунна уллехь лаьттина хилла тешаме накъостий. Царна хьалхавайлла ву цуьнан кIант Рамзан. Ткъа нохчийн дерриге а халкъ муьтIахь ду шен Куьй-галчунна а, цуьнан коман-дина а. Иза иштта ца хилча, халкъан а, Идалан а барт ца хилча, уьш вовшех дика кхеташ ца хилча хIинца Нохчий-чохь долу маьрша, синтеме хьал хир дацара. Йоцчачу хенахь меттахIиттийна хир яцара Гуьмсе, Аргун, Шела гIаланаш. Оцу гIаланашка кхачьа цхьамма а эр дац цигахь 15–20 шо хьалха лурьа тIемаш хилла, гIаланаш ерриге а йохийна хилла.

Иштта де-дийне хазлуш, цIинлуш, толуп дахIуттуш ю Соьлжа-ГIала. Дуьненан исбаьхаллийн хазна хилла дIахIобтийна ду кхузара башха маьждиг... Масане ду уьш, дагардан вовьлча дийца а, дагардан а. И дерриге а Ахьмад-Хьаьжас долиийнчу, юьхьарлаьйна хиллачу цIеначу, хьаналчу гIуллакхан беркате тIаьхье ю. Цуьнан беркат шо-шаре алсамдолуп ду.

ХIун ду те Ахьмад-Хьаьжас юьхьарлаьйна хиллачу некъан халкъо догтаха дохийна Казахстане, Юк-кьерчу Азе дIадахийтинчул тIаьхьа 7 шо даьлча, 1951-чу шеран 23-чу августехь вина вара иза. Казахстан мецачу гIум-аренашкахь дIадахара цуьнан бераллин 5–6 шо. 1957-чу шарахь Нохчийчу богIу некъ «схьабаьстича»

маш гергара бара массарна а. Мискьалазарратал куралла яцара цуьнгахь, гIиллакхах, оьздангаллех, собарех, ийман-нах вуьзна вара. И саннарг ца везалойла дацара халкъана.

Цул сов, А.-Хь.Кадыров диканехь-вуонехь а шен халкъа цхьаьна хилла вара масо хенахь а. Шен дукках болчу нийсархойх терра хиллера цуьнан дахар... Вайн къам дохийна Казахстане, Юк-кьерчу Азе дIадахийтинчул тIаьхьа 7 шо даьлча, 1951-чу шеран 23-чу августехь вина вара иза. Казахстан мецачу гIум-аренашкахь дIадахара цуьнан бераллин 5–6 шо. 1957-чу шарахь Нохчийчу богIу некъ «схьабаьстича»

шен деца-ненаца, йиша-вишица цхьаьна цIа веара. Бачи-Юьртар юкктера шко-ла чекхьяккшинчул тIаьхьа, 1968-чу шарахь Неврерчу кюрматаллин-технически учи-лище вахара комбайнеран говзалла караерзо. Иштта, вайн дайн лаьтта тIехь хьанал къахьегьа сацам бина вара Ахьмад. Иза уггаре а хьалха шен махке, лаьтте, халкъе безам хилар дара. Ца хилча, шагьах кхин говзалла кара-ерзон хаарш, собар, хуьнар доллушехь профтехучилище деша гIур вацара. Иза иштта волу дела цуьнга ларам бара, цуьнан сий-пусар дора вев-зинчара.

Цуьнца цхьаьна Ахьмад-

Хьаьжа бераллехь дуьйна чIогIа ийманехь а, бусалба дин Iамо лууш а вара. Цуьнан дагчуьра цкъа а дIайолуп яцара бусалба Илма КIортгера Iамо йолу ойла. Советийн за-манахь иза Iамор лурьа дих-кина хиллехь а, эххар а, шен кIезиг а аьтто ма-беллинехь, Бухара деша дIавахара Ахь-мад. Мир-Араб хуььжарехь деа шарахь дийшира цо. ХIара дагалочуп Ахьмад-Хьаьжин хьехархо хилла-чу, Узбекистанан Лаккхарчу муфти Бахраман Iабдурашид Хожас дуьйшура: «Хуььжаран мутаIелам волчу А.-Хь.Ка-дырове дешаран хьалхарчу дийнахь дуьйна гайтира ша бусалба дин КIортгера Iамо

лууш хилар. Цунна Iаламат дика хаьара Iаьрбийн а, оьр-сийн а меттанаш. Дика кхе-тара узбекийн а, таджикийн а меттанех. Цо вуно лерина Iамадора Накъшбандин Ба-хьаутдин жайнаш. Иза езаьш вара философи а, поэзи а. Къаьсттина дукха йоьшура Навоин, Рудакин, Берунийн говзарш, Улугбекан, Авицен-нин белхаш. Географи, истори цунна дукхаезачу предметех яра.

Аудиторешкахь дIахьочу къамелашкахь шегара башха хаарш гойтура цо. Хуь-хуш долчу Илманна и сан-на сиха духе кхуьш болу мутаIеламаш бацара хуь-жарехь. Хаалора бераллехь дуьйна иза дас-нанас ийма-нехь, бусалба динехь, оьзда, гIиллакхе кхийна хилар. Цуьнан леларехь денна хаалора оьзда амал а, тIетIа алсамдолу Илма а.

Ша нахал лакхара хе-таран ойда цкъа а ца ха-алора цуьнгахь. Цундела мутаIеламаш а, хьехархоша а цхьабосса чIогIа лоруш вара иза.

Кхин цхьа хIума а ца хьахийча нийса хир дац. Ахьмад-Хьаьжас шен ле-ларца йоккха хазна юкьай-лира мутаIеламаша шайна тIедиллина декхар кчочуш-даран долу жоьпалла лакха-даккхарна. Шена тIедиллина муьльха а гIуллакх лаккхарчу жоьпаллича кчочушдарх тоам ца беш, иза локьура цо шена юкьерчу мутаIеламашкахь а.

Иштта, дешарехь бIаьрла кхнамаш бахарна Кадыров Ахьмад-Хьаьжина Мир-Араб хуььжар чекхьяккхаран

хьокьехь долу диплом дала дезачул кхо шо хьалха де-лира. ВархI шарахь деша дезачу цу хуььжарехь деа шарахь дешна велира иза. Цу тайпа бакъдерг тхан хуььжар йилличьхана хилла а дац.

Ахьмад-Хьаьжас динчу муьльхачу а гIуллакхан (цул хьалха а, тIаьхьа а) дан-ма иштта лаккхара мах ха-дош бара. Амма оцу цуьнан дагIе куралла ца тосура. Мелхо а шена тIехь долу жоьпалла лакхадолуп хетара цунна Илманехь, балхяхь лакха мел вели а, халкъана тIе хIуьтту хала киртигаш алсам мел ела а.

Вайн къона чкъор тIеман кхерамах лардан лааро тIелацийтинера республикн муфтин дарж. Нохчийчуьра хьалхара тIом уггаре а чIогIа кIуркIамане баьлпачу хенахь хилира иза. Иза лардарна тIехь цуьнан дикка аьтто а белира.

Ткъа шолгIа тIом бола-белча, кху чурьа шен доьзал-ца цхьаьна дIавахь, зовкхе хан яккха цхьаьннан а боцу аьтто шен боллушехь (иза халахетарца тIелоцур вара Юккьерчу Азехь, Малхба-лехь, Iаьрбийн мехкашкахь), шен халкъаца дика а, вуон а декьа сецира А.-Хь.Кадыров.

Аьлча а, халкъ хIаллакдан тIекхозабелла ирча, инзаре боккха кхерам цунна тIера дIабаккха сецира. И сацам тIеоьцуп Ахьмад-Хьаьжа вуно дика кхеташ вара ша тIелоцург хIун дукъ, хIун жоьпалла ду. Шен дегIах, сих дог диллина бина сацам бара иза. Халкъ хIаллакхиларх лардархьама. Халкъа юксье-

ра схъаваьлла волу халкъан тхъамда, халкъан баьчча кхе-чу кепара хуьлийла а дацара.

Байгтамал яI-кх! Цу хе-нахь массо а вацара цунах тешаш, цо лелочун духе кху-ьуш... Вуно сиха а, кегаре а, кхераме а мур бара иза. Мас-со а шен-шен синехьа вайлла мур. Цо мохь ца хийкхира со шу лардан, кIелхьардаха веана бохуш. Шен са денна кхерамна кIел а кхуьйсуп, дечу гIуллакхашца гойтура цо ша бакъал а цIенчу ний-ятца халкъ хIаллакхиларх хьалхадаккха юкьийхкина аравайлла хилар а, юхавер во-цуп хилар а. Цунах кхийтира мехкан куьйгалла. Цунах тийшира. Цуьнан некъ кьо-балбйра.

Вайна дагадан деза цо хIетахь вайга баьхнарг: «Вай-на барт оьшу», «Дагчохь Дела а волуп, багахь бакъдерг до-луш хила деза вай». «Вайна тIом ца оьшу, вайна машар оьшу». «Бакъдерг тола деза», «Дала бакъо толайойла!» и.д.кх.

Вай кара герз эца деза, тIом бан беза ца олупа цо цкъа а. Ахьмад-Хьаьжас хад-даза бохура: «Илма Iамаде. Вай Илманца довзуйтур ду ваьш». Цунна халкъан лаамаш, хьашташ, лаамаш безар бацара халкъана юккъера схъаваьлла оцу халкъан воI ца хиллехь. Иштта, Халкъан воI, мехкан Турпалхо, къонаха хилла векар ву Ахьмад-Хьаьжа эзарнаш шерашкахь. Дала декьалвойла иза!

Д.ХАМЗАТОВ

СОЬЛЖА-ГIАЛА ЙИЛЛИНА – 200 ШО

ГIопа тIера – гIали тIе

(Юьхь – 79-чу номерехь)

Цхьаболу дешархой цецболла а, ца теша а там бу Соьлжа-ГIалин дозана-шкахь оцуп дукха ярташ хилла аьлча. Амма шеко хила хIума дац кхузахь, хIунда аьлча, цкъа-делахь, уьш духа хьолахь итт-пхийтта цIийнах лаьтташ кегий кIотарш хилла; шолгIа-делахь, Соьлжа-ГIала кхуьчу шерашкахь цунна гIалин дарж далале хьалха (1870-гIа шо), шайх белхалойн поселкаш олуп хилла гIалин капнаш мехкадаьтта доккхучу мет-тигашкахула вовшашна ген-генахь дIасакхийсина екшина; кхоалгIа-делахь, Россин кхийолчу Iаламат яккхийчу гIаланашца юсталуш яцахь а, Къил-баседа Кавказехь уггаре а яккхийчарах цхьаь ю вайн Соьлжа-ГIала: цуьнан йохалла 36-чу участкера (Старопромыс-ловски кIюштан коьрте хилла йолчу) 56-чу участ-ке (Октябрьски кIюштан юкь хиллачу) кхаччалц шовзткъе итт чаккхарма гергга ю; ткъа шоралла «Даймохк» поселкера (гIалин кьилбен йистер) С.М.Кировн цIарахчу посе-лке (Заводской кIюштан коьрте) кхаччалц а шовзт-къе пхийтта чаккхарма гергга ю.

Ойла ел аш, нохчаша олуп

гаттонехь Иуьллу маса жима кIотар ховар яра гIалин дак-кийчу дозанашка. Ткъа и ярташ лувста якхаран кхин а цхьана баьханех иштта яздора Нохчийчоьнан халкъан яздар-хочо Айдамиров Абузара «Ка-лугера йисар» аьлла йолчу шен повеста тIехь:

«БIешерийн къена, юь-къа хьанаш. Царна юкьахь къайлаевлла лаьтта нохчийн ярташ. ДегIастанахь, лаьтта шен кIезлагIа дешин меха долчохь, ярташ яккхий ю, вовшашна ген-генахь. Ткъа

Буйьса гIап йилличьхана дуьйна, цунна гуонаха а, Нохчийчохь кегий а, баккхий а тIемаш лаьттира 1860-гIа шо кхаччалц. Амма Кавказан тIом чекхбаьлча, гIопан бIаьхаллин мехалалла дIаелира, цунна чохь нохчашка махIело ба-зарш а, ярмаркаш а екхира. Теркан областан туш хилла дIахIобтийнчу Буру-ГIала дIадаьхьира тIеман зилан ку-ьйгалла. Маьрша гIала хилла дIахIобтийра гIап.

1870-чу шерашкахь гIопанехь вехаш пхи эзар

хкар. Цундела 1869-чу шеран 30-чу декабрехь гIопах гIала яран хьокьехь Сенато Указ арадаккхаран шен бахъа-наш дара. ГIопалин олалла (бакъо) дIадаккхаро инзаре даккхийт хьелаш кхоьлира «Буйьрсаниг» гIап кхиорна. 1860-чу шарахь Кавказан зилан аьруу флангах Теркан область йира. Цул тIаьхьа ши шо даьлча, 1862-чу шарахь областан дозанашкахь кхо даькха (отдел) кхоьлира а Малхбузерниг а, Юккьерниг а, Малхбалерниг а. Юккьерчу декъана юкьа йогIуп йолчу Нохчийн кIюштан (округан) туш йира Соьлжа-ГIопах.

1860-чу шарахь дуьйна гIишлошъярна латта ца тоа доладелира гIопан дозана-шкахь, Россера а, кхечу мех-кашара а адам кхузахь рицъ-кьанаш лаха схьататдалар баьханехь: гIап Соьлжа хин аьруу агIорхьа бен ма яцара хIетахь, аьтту агIорхьа цхьа а цIа дацара. Цундела яра и гатте. Нагахь санна, цIе ялахь, ерриге а гIап йой-те, олий, иза ягайора цIаро.

Иштта цIе елира 1860-чу шарахь. ГIопан цIенойх кхоалгIа даькха бен ца дисира дийна. Цундела Соьлжин аьт-ту агIор цIенош дан долийра бахархоша. Уггаре а хьалха уьш динарш бара ламанан жуььгтий (гаташ). Цара кхоь-лира аьтту агIон тIехь уггаре а хьалхара урам. Царна латта деллера аьруу зилан хьаькама инарлас, графа Евдокимов.

Цундела ураман цIе «Графо-Евдокимовская» аьлла, тил-линера. 1920-чу шерашкахь, гIалин берриге а урамийн цIерш санна, оцу ураман цIе а хиййчара Советийн Идало – «Московская» цIе тиллира цунна. Оцу урамехь Нохчий-чохь хьалхара тIом болабал-лац бехира ламанан жуьгтий.

Соьлжа-ГIала кхоалларан хьокьехь долчу Россин пачча-хьа куьг яздинчу Указа тIехь аьлла дара: «Терски область ворхI декъе екъа: Георгиев-ски, Владикавказски, Гроз-ненски, Аргунски, Веденски, Кизлярски, Хасавюртовски, «Империн цхьадолчу даькош-кахь администрацие вовшах-тохарехь хилла хийцамаш тидаме а оьцуп». Округийн куьйгалла дIанисдан Геор-гиевскехь, Владикавказехь, «Буйьрсаниг» ГIопехь, Ведана чIагIонехь, Гизларехь, Ха-савюрт чIагIонехь, цуьнца цхьаьна «Буйьрсаниг» гIопах гIала еш. Керла кулулуп йолчу Кубански а, Терски а областашкарчу гIаланашна Майкопана а, Баталпаши-нсина а, Грозныйна а, Ново-российскна а, Анапина санна, пхийтта шарна бакъонаш а, ГIоленаш а яла».

Амма шен куьг буха язди-на Указ 1870-чу шарахь бен ца чIагIандра Россин Импера-тора. Цундела Буйьса-ГIопах Соьлжа-ГIала хилла шо 1870-ниг лоруш ду.

Хетте а, юьхьанца гIала кхиар чIогIа ледара дара, кхузахь къаьсттина 1893-чу шарахь дуьйна алссам мех-кадаьтта а доккхуш, цунах гIуллакх ден заводаш а йох-куш, церан дайша (масала, ГIараваллачу Нобела, Чер-мошев, Ахвердовс, кхечара а) дуккха а са йоккхуш хиллехь а, аьчкан некъ билиннехь а. ГIалина оцу бахамах хиллачу бохамех дуьйиш долу тоь-шалаш дукха ду. Цхьа а ни-зам доцуп, тIаьхьенан ойда ца еш, сихонца хIаллакдеш дара Нохчийн мехкан маьлданаш. Ткъа Соьлжа-ГIала-м шен мискалла, кьелла, боьхалла ловш яра.

Цунах лаьцна 1914-чу шарахь «Ерриге а Соьлжа-ГIала а, цуьнан йистом а» аьлла йолчу шен киги тIехь Д.И.Приволжскийс иштта яздора: «Массара а дуьйиш, вайн миска, кхин ца хиллал боьха, тесна йитина гIала эко-

номикин агIор сиха кхиоран юьхьхьехь ю, бохуш. Амма уьш аьшпаш бу. Шераш до-варца гIала хазлуш, дахаран бегиййла хуьлуш, толуп яц. Урамашкахь болчу хотта тIекхетта замут, мехкадаьт-танах гIуллакх дечу заводийн кхераме кIур, цара бехден дIаьвше хIуо. Урамашкара хатт мелхо а алсам болуп бу. Иштта Дундуковски (1930-чу шерашкахь дуьйна Сталинан цIарах, 1960-чу шерашкахь дуьйна Революцин, тахана Эсамбаев Махмудан цIарах проспект) урамехь, Соьлжа хина гена йоцуп хIобьттинчу айми чохь ворда а йисина, цунна кIеллаш хибуха вахана, вела цуьнан да шен говраца цхьаьна. И баьханехь ерриге а Россехь гIараяьлла Соьлжа-ГIала».

Иштта дара Советийн Идал тIедалалц. 1918-чу ша-рахь БIеденой тIемашкахь чIогIа йохийна йоллушехь, 1930-чу шерашкахь дуьй-

пачхьалкхехь; цуьнан мехка-даьттан институтехь дешна говзанчаш белхаш беш бара дозанал араьярчу иттаннаш пачхьалкхехь; Соьлжа-ГIалин Илманчийн проекташца ма-шенаш яран а, мехкадаьт-нах гIуллакхден а, химически а заводаш а, комплексаш а еш яра дозанал араьярчу иттаннаш мехкашкахь, иштта дIа кхин а.

Соьлжа-ГIалано, цуьнан кIенташа а, мехкашца а док-кха даькалелира 1941–1945-чу шерашкахь Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIеман аренашкахь. Инзаре даккхий хуььнарш гайтира цара. Мах хадиьна ца валлал доккха даькадиллира Сийлахьчу То-ламна юкьа шен хуььнарчу балхаца Соьлжа-ГIалано. Цундела ларамаза дац Рос-син Федерацин Президентан В.В.Путинан Указаца 2015-чу шарахь Соьлжа-ГIалина «БIаьхаллин Сийлаллин гIала» аьлла цIе тиллар.

на сихачу боларища кхиа йолаелира Соьлжа-ГIала. XX-чу бIешеран 70–80-чуьш шерашкахь Къилбаседа Кав-казехь уггаре а яккхийчу про-мышленни, Илманан, культурин туьших цхьаь хил-ла дIахIобтийра иза. Къил-баседа Кавказехь уггаре а хазаарехь а хиллачу Соьлжа-ГIалин цIе евзаш яра дерриге а дуььненачь: цуьнан заводийн а, фабрикрийн а сурсаташ дIаьцура дуььненарчу 55–65

Со лаьтта дог дуьзна, Бошмех бIаьрг баккха-лац.

Соьлж-ГIала хьол езна Суна кхин хилла яц. Дайма йилларца Къоналла цунна чу, Сан гIала хазийиьг Адабийн безам бу!

КУСАЕВ Иадиз, Нохчийн Республикн хьакъволу журнaлист, гIалин историк

ма-хиллара, кхерам баьлча, сиха орцах кхача, вовшийн хезехь, юькьачу хьаннийн

кхузахь уьш кегий, амма дукха ю. Тайпанийн ярташ цхьана гулехь...»

гергга стаг вара. ДIадолош дара мехкадаьтта дакхар, цунах гIуллакх а деш, иза до-

ЮБИЛЕЙ

Театре болчу ховхачу безаман йийсарехь

(Режиссеран Марисултанов Иелин 60 шо кхачарна лерина)

Марисултанов Иела... Нохчийн кьоман театран цъа сирла агIо. Чекхдаьлачу XX-чу бешеран чаккхенехь дукха хьовсархой бара Иелас дакъалоцу-чу спектакле хьовса лууш, леррина театре богIуш. Цуьнан шовкъе амал, сцени тIехь товш долу купкеп, аз, муьлхха а васт говза, «чомехь» кхолла хаар, Дала делла похIма дара цуьнга хьовсархойн безам бахитинарг. Ткъех шарахь гергга нохчийн кьоман театрехь тоьлла актер ларалуш вара иза. По ловзийна хIора роль къастина шех дийна хьакь-долуш ю. Цуьнан ловзаран башхалла театрээрхойн дегнашкахь йисина.

Шен дукхах болу нийсархой санна, генарчу Казахстанехь дуьнен чу вайлла Марисултанов Иела, 1956-чу шеран мангалан (июль) беттан 6-чу дийнахь, Алматински областерчу Тургенъ Эмбекши поселкехь. КIант когавахана валаде, 1944-чу шарахь Сталинан хьадалчаша махках баьхначу вайнахана, 1957-чу шарахь цIаберза

жуш хеталачу бIаьргашца воккха стаг тарлора актерех хьовсархошна. Хьалхарчу ролашкахь дуьйна гуш дара нохчийн кьоман театрехь Марисултанов Иела ларамза сцени тIе нисвелла хьаша цахилар. «Ричард-3» спектаклехь цо кховьлинчу васто

волу театран коьрта режиссер Солцаев Мималт «Бешерийн боданера» цIе йолу спектакль хIотто кечлуш вара. Параваялла вевзачу гIалгIайн яздархочо Базоркин Идриса язйина, изза цIе йолу роман яра спектаклан бухе йилли-нарг. Коьрта роль Марисул-

волчу Солцаев Мималта, ша къастийначу актерехь йитира роль. Авторна хетачунна тIе теьжина, шен лаам тIера ца волуш. Текхечира премьер а йолу де. Цъха бутт хьалха доьхкина девллера билеташ. Амма нохчийн кьоман театрана хьалха йолу майда, сийсош яра гулделлачу адамаша. Цул тIаьхьа, я хьалха цкъа а хилла дацара и тайпа сурт Нохчийн кьоман театрана хьалха. Массарна лаьара кхин цкъа а Калойн, Зорин ховхачу безамах марзо эца. Делахь а, дерриге адамаш чутарлойла дацара. Дуьйчуьху хкета ца луучу хьовсархоша театран неIарш кегъан йолийра. Таккха театран администрацин белхакхойн, ца бевлачу денца, милици кхайкха дийзира хьовсархойн аьрхалла гена ца ялийта. Ткъа хьалххе билеташ эцна спектакле кхайнарш-м ирсе бара. Дика хIоттийна спектакль яра иза. Марисултанов Иелин говзалла, хьуьнар, похIма тоьира, хьовсархойн хкетамехь ма-хиллара Калойн башха васт кхолла. Массарал чIогIа воккхавеш романан автор вара. Цъаьдолу суьрташ сцени тIехь гойтуш бIаьргехь долу хи ца сацалора яздархочуьнга. Спектакль чекхъяьлча, Калойн васт дукха дика кхолларна, Базоркин Идриса, къевлила маравоьल्लीна, кинтIлера ваякххира актер, хьалха ша дийчинчуна дохковаьлла. Баттахь сов, «Бешерийн боданера» спектакль гойту-чу суьйранна даима юьзна хуьлура Нохчийн кьоман театр. Марисултанов Иелин кьиньхегаман доккха дакъа дара оцу бIаьрлачу кхиамна юкьахь. Актера боккхачу безамца кховьллила Калойн васт баьханехь, цунна «Нохч-ГIалгIайн Республикн хьакь-волу артист» сийлахь цIе елира.

Иштта боккхачу кхиамца чекхъяьлларна юкьахь яра режиссера Солцаев Мималта хIоттийна «И долъше века длитс день» цIе йолу спектакль. Дуьненахь гIараваялла вевзачу гIиргIизойн яздархочун Айтматов Чингизан изза цIе йолу роман яра спектаклан бухе йилли-нарг. Манкуртан роль яра Марисултанов

хьобгу кхуьнан изс самадаккха гIерташ. Делахь а, Манкурт кьора ву ненан лаамна. Цунна ца евза иза. Шен нана хилла я ца хилла ца хаьа декъазчу кIантана. Эьхар а, гIеранан баьччин омрица кьинхетамза шен нана йов Манкурта. Хала спектакль яра иза. Ненан роль ловзочу РСФСР-н хьакьйолчу артистка Багалова Зулайс, Манкуртан роль ловзийначу Иелас лаккхарчу драмин низаман гурашкахь шовкъе хIиттийна суьрташ алсам дара цу юкькьехь. Дукхах болчу хьовсархошка бIаьргехь уьду хиш ца совчалора. XX-чу бешеран чаккхенехь марсаюьлчу эьхъазлонна дукьхал хIоттийна спектакль хеталора «И долъше века длитс день». Театро а, Манкуртан роль ловзийначу Марисултанов Иелас а ХIоранга орцадохуш хетара: «Ма дицдайша шайн орамаш, самадаккхийша шайн изс, хилийша кьинхетаме», бохуш.

Нохчийн Республикн театркахь болх бинчу 40 шо сов йолчу заманахь бIе гергга роль ловзийна Мари-

ца кхайнна театре болу безам Марисултанов Иелин даг чуйра дIабаккха, шелбан. Тахана, цкъа мацах шен хьехархо

кхочушдан Iемина волчу Солцаевс Марисултанов Иела ша волчу дIавийхира. Актере «xlan-xla» ца аладелира, дук-

И санна шен болх безаш, театрана муьтIахь болуш дукха нах бац вайн махкахь. Делахь а, рицкъ кхайчийча,

хиллачу Солцаев Мималта схьайиллинчу кафедрина куйгIалла деш ву Марисултанов

кха а шерашкахь шен синан эла хилла лаьтIташ волчу стаге. Цъхаьна дIаьвалелира и шиь драматически театр «вовшахтоха». Чу ваха чоь яцара, оьхахаа гIант дацара, хIинца театран йолу гIишло хир ю аьлла, цъхьанна а дагахь дацара. Амма болх дIа-м болиьра цушимма цъхьана оти чоь. Массо цецвоккхуш спектакль хIоттийра «Рыцари Кавказских гор» цIе а йолуш. Солцаев Мималта хIиттош хилла ерриге а спектаклаш санна, нуьцкъала, хьовсархойн даг чу юьжур йолуш яра иза а. Ши турпалхо вара оцу спектаклехь: Таймин Биболат, Лермонтов Михаил. Марисултанов Иела инарла Ермоловн роль ловзош вара. Цуьнан кьизалла, акхаралла, нохчашка хилла цабезам гайта ницкъ кхечира актеран. 2007-чу шарахь Новочеркасскехь хиллачу ерригроссин театральни фестивалехь ворхI номинацехь совгIаташ схьайицира театро и спектакль баьханехь. Ермоловн васт кховьллила Марисултанов Иела вара совгIаташца билгалбаьхначу актерашна юкьахь. «Нохчийн Республикн халкь-кьан артист» сийлахь цIе тилира цунна и бIаьрла кхиам баккхарна. Баьхначу кхиамех тоам бийр болуш стаг вацара иза. 2008-чу шарахь балхана юкьах ца волуш иза деша вахара Москварчу театральни академи, кхиамца иза чекх а йоккхий режиссеран говзалла караерзайо актера. Цо оьрсийн драматически театран сцени тIехь хIиттийначарак ю «Хьоме нус», «Хилаза ца

белхан меттиг йита езащ хуьлу. Даржера дIаьваллара аьлла, стагехь хилла сий дIа-м ца долу. Хааршна эшам ца хуьлу. Хьекьал арт ца ло. Делан кьинхетамца и дерриге а Марисултанов Иелица долуш ду. Иза тахана актерийн кьона тIаьхье кхиош Университе-техь балхахь ву. Нохчийчохь массарна дукхаваш йолу «Аршин мал Алан» цIе йолу музыкальни комеди хIотто кечлуш ву иза 2017-чу шарахь, Нохчийн Республикн Университет чекхъяккхина бовлуш болчу коьначу актерашца. Гаджибеков Узейрас язйина и самукъане комеди йоккха меттиг дIалоцуш ю Нохчийн кьоман театран репертуарехь. Мел дукха хьехарх кIорда а ца йо хьовсархошна забарш, мукъамаш алсам болу и башха комеди. Марисултанов Иелина керла гечонаш, басарш нохчашна евза, еза комеди хIоттош карориг хиларан цъхьана а кепара шеко яц. ПохIме стаг и массо агIор а похIме хуьлу. Вайн республикн театрийн сценашна тIехь шен синан дакъа юкьаьдуьллуш цо кховьллила башха васташ хьовсархойн дегнашкахь даха дилина. Иштта мехала бу цо режиссурехь бина белхаш а. Цкъа мацах бераллехь театре кхоллабелла безам, ларбеш таханене схьабена оцу похIмечу актера, режиссера. 2016-чу шеран 6-чу июлехь 60 шо кхайнна Марисултанов Иелин. Кхоллараллехь хьанал кхьобгуь стаг гIеметтахIутту хан ю иза. Цундела цIеначу даггара нохчийн яхь йолу

бакьо елира. Цунах пайда-эцна Иелин да ИбрахIим шен ворхIе да ваьхначу Хьалха-МартантIе цIавирзира. Хьалха-МартантIехь вахара Иела №7 йолчу юкььерчу школе деша а. Лакхарчу классахь доьшуш волуш евзира цунна нохчийн кьоман театр. Дукьхьара спектакль гарца кхоллабелира сценига безам, дахарехь йисинчу ерриге а ханна. 1973-чу шарахь юкььера школа кхиамца чекх а йоккхий, ойланашка вийлар доцуш, балха дIахIотта йолчу Iалашонца театре кхечира Марисултанов Иела. Нохчийн, оьрсийн меттанаш дика хаьара жимачу стагана. Шина маттахь байташ йоьшура, «чу са дилина», музыкальни лерса а дика дара. Бакькал а актер хила болчу лаамца хIара «вогуш» гича, ша дуьйцуьху, лелочух тешо кхуьнгахь хьуьнар тосаделча, цу муьрехь Нохч-ГIалгIайн пачхьалкхан драматически театран коьрта режиссер волчу Солцаев Мималта балха дIавийзира хIара. ДIацIарал сов, балха дIахIоттина бутт балале, ша хIоттош йолчу «Асланбек Шерипов» спектаклана юкьаьзийра, воккхачу стеган васт кхоллар тIе а дилина. Кьоначу актеран а, цо васт кхуьлчу турпалхочун а хенан башхалла кхуьткъа шаре кхочуш яра. Делахь а, и болх дукха шена безарна, алсам кхакьагарна сцени тIехь дукьхьара гIулчаш йохуш волу кьона актер дика ларийра шена тIедекхинчу декхаршца. Воккхачу стеган роль яра цуьнга режиссера Хакишев Руслана 1976-чу шарахь хIоттийначу «Яхь йолу кIентий» спектаклехь кховдийнарг а. Сцени тIехь леларца, дукхарца, паргIат дечу кьамелача, алсам дIагавоу гина, заманах чекххьоб-

а гIечIагIдора актеран таронаш шуьйра хилар. Амма шо шаре дерзале цуьнан эскарехь гIуллакх дан ваха дийзира. ЦIгара цIавирзича, Воронезе театральни институте деша вахара жима стаг. А.К. Дундуков вара институтехь кьоначу актерана говзалла хьехнарг.

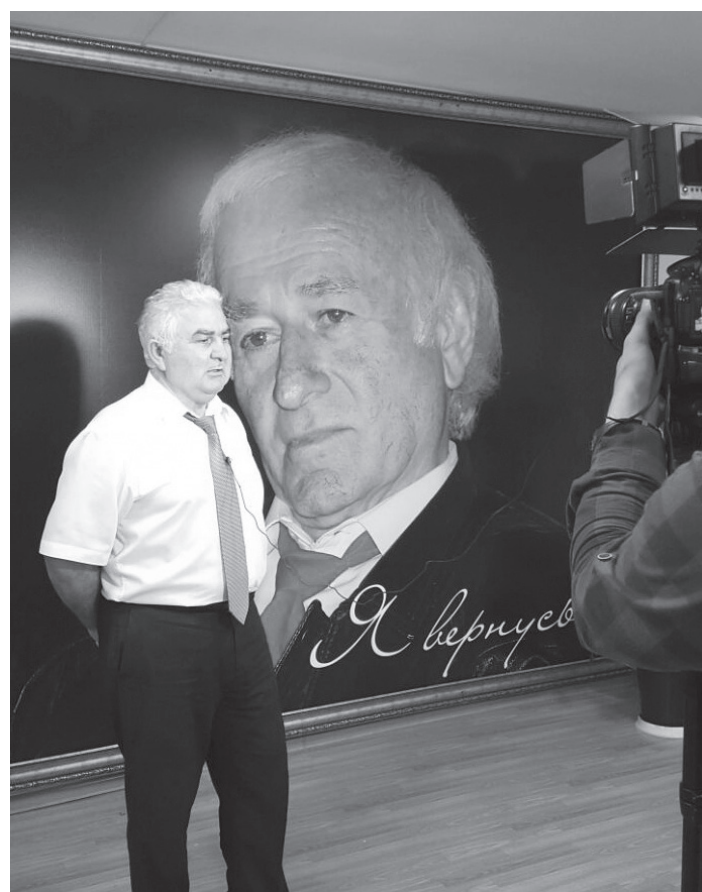
танов Иелига кховдийнера. Калой яра хIинца цо васт кхолладезачу турпалхочун цIе. Цу заманахь Калой массарна дика вевзаш турпалхо вара. Хетарехь кIезиг нах хир бара вайн махкахь «Бешерийн боданера» роман ешза. Цундела дукхаболчеран садуура,

Говзалла караерзорал сов, цигахь доьшучу муьрехь, Иелас дукха нохчийн, оьрсийн, кхечу халкьийн литература ешна. Цо Iамийна театран истори, цуьнца цъхаьна евзина театран чолхечу дахаран кьайленаш, ешна алсам драматически говзарш. 1986-чу шарахь дара Воронезерчу театральни институтехь дешна яьлла кегийрхойн тоьа Сольжа-ГIала цIаеача. Нохчийн кьоман театро заза хецна мур бара иза. Кьилбаседа Кавказехь евзина ца Iаш, Советийн Союзехь тоьлчачу итт театрана юкьахь лараме меттиг дIалоцуш яра оцу хенахь нохчийн театр. Малхбужерчу Европин драматургин пьесах хIитторехь цIеяххана говзанча ларалуш

цу муьрехь дегIана мелла а эгIаьр волчу Марисултанов Иелига и роль кховдор. Роман ешначеран кхетамехь Калой дегIана лекха, нуьцкъала амал йолуш турпалхо вара. Изза оила хиллера романан авторан Базоркин Идрисан сагатдеш а. Яздархо леррина театрехь дIаюьлчу репетици веана хиллера, шен романа тIехь артисташа беш болчу балхе хьажа. Сцени тIехь Марисултанов Иелех бIаьрг кхетча цуьнан дог шелделла хиллера, шеконо хорам бина. Шен дагахь дерг а, къастийначу актерана ша реза цахилар а режиссере дIахайитинера романан авторо. Делахь а, дуьнене шен хьежам болуш, актерийн таронаш дика евзаш

Иелина оцу спектаклехь кхайчнарг. Цъха дин а, адамалла а йоьчучу кьязачу гIерано бераллехь вадийна, йийсарехь хьалакхийна ву Манкурт. Вадорал сов, хилларг, гинарг дицдайшца Iазапехь кхиош ву иза, коьртаха цIоканан пес йоьल्लीна, туьта йоккха ца хилийта, зоппаршна юкьке Iавьдича санна латтош, хье ца кхийта. Цунна дицделла шен да-нана, схьаваьлла орамаш. Иза цъха акха адам санна ву, гIеранан баьччано аьлларг, шеко йоьш, дан кийча. Амма хаддаза кхунах йолчу гIийлачу ойланашца ехаш, хIара локьш йолчу нанна, цкъа мацца а караво Манкурт. Нанас дукха къа-

султанов Иелас, уьш тайп-тайпана хилла: жима, йоккха, самукъане, дегалийжаме. Амма, муьлххачу ролехь ша велахь а, говзалла лаккхарчу тIегIанехь йолчу актера уьш кхачам боллуш дика, чулацаме ловзийна, хьовсархойн дегнашкахь еххачу ханна сирла лар юьтуш. Ишта-м Марисултанов Иелас исбаьхьаллин фильмашкх а дакъалаьлна. «Когда ответится эхо», «В семнадцать мальчишеских лет», «Горещ», «Партизаны», «Выстрел из тьмы», кхиерш ю уьш. Режиссераша Хамаев Искандера, Татаев Илеса шашь сценари язйина, вайн кьоман кьаьхачу историх яькхкина фильм яра «Когда ответится эхо». Вайн заманхочун роль яра Иелина кхайчнарг. Коьртачу турпалхочун Бадалова Лайлаан тIехьийза кIант ву Марисултанов васт кховьллила лор. Кхийолчу шен ролашкахь санна, говза сурт хIоттадо актера оцу фильмахь а, хьовсархошна ша кховьллила васт даг чоьхь дусь гечонаш локьхуш.

Чекхдаьлларчу XX-чу бешеран 90-чу шерийн юьхьехь, Россин пачхьалкхан премин лауреат, профессор волчу режиссера Солцаев Мималта, Нохч-ГIалгIайн пачхьалкхан Университетехь актерийн говзалла Iамош йолу кафедра схьайоьллу. Оцу муьрехь цунна тешаме накьост хилла улоьхь лаьттина ву Марисултанов Иела. Нохчийн кьоман театрана кьона тIаьхье кхиош йолчу Iалашонца схьайиллина яра иза. Хиллачу тIемаша, сира йоьлчу замано дукха хIуманаш хийшина вайн дахарехь. Делахь а, церан ницкъ

Иела. Цунна Iаламат жоьпаллин гIуллакх хета, да санна ша лоруш хиллачу стеган лорах дIавахар, цо безамца дIадолийна беркате гIуллакх тесна цадитар, цуьнан сирлачу цIарна гIаролехь латтар. Марисултанов Иела даима хилла шен хьехархочунна тешаме. Цкъа а дохко ца ваьлла ша иштта хиларх.

2006-чу шарахь дара, Москварчу культурын институтехь дешна яьлла кегийрхойн тоьа ялош, Солцаев Мималт Нохчийчу цIавирзича.

Регионан куьйгалло цунна тIедиллира, тIом балале хьалха Сольжа-ГIалахь болх беш хилла М.Ю.Лермонтовн цIарах йолу оьрсийн драматический театр меттахIоттор. Хьалха иза лаьттинчохь нехийн баьрзнаш дара, театр а кхийолу гIишлош санна, йохийна яра. Москвахь дешна бевлла цIабирзина кегийрхой, театрехь луш долу алапа кIезиг хетта дIасабевлира. Делахь а, шена тIедиллинарг

ваьлла хилла шейх», «Хьесапца дина захало», «Малх-бален седа», «Со юха вогул ву», иштта дуккха а кхийолу спектаклаш. Уьш берриге а хьовсархоша безаш, ларамца тIеэцна белхаш бу. 2011-чу шарахь театран коьрта режиссер хилла Солцаев Мималт лазаро лаьлна балхана юкьара ваьлча, цуьнан метта коьрта режиссер дIахIоттира Марисултанов Иела. Цунна хьакь а яра и белхан меттиг.

кIант, хьекьале хьехархо, бакьволу актер, похIме режиссер Марисултанов Иела декьалвеш, цунна дика мел дерг хила лаарца дIахайта лаьа, цо хIиттош керлачу спектаклашка хьовсархой сатесна хилар. Дала аьтто бойла цуьнан цу тIехь! Дог мел лаьтIачу дикане кхача-войла, массе а сирла сатийсам кхочуш а хуьлийла!

ГАЗИЕВА Аза

ДЕШАР

Кегийрхоша хоржу говзаллаш

Нохчийн пачхьалкхан хьехархойн университетехь 20-чу июнехь дуййна деша луучаьргара кехаташ схьаььцунш ду.

Кхузахь кегийрхойн аьтто бу информатикин, экономикин, махледоран, физически культурин, биологин, химин, историн, нохчийн меттан литературин, оьрсийн меттан литературин, ингалсан, франкойн, немцойн меттанаш, и.д.кх. говзаллаш караерзо. Бакалавриатан а, магистратурин а кепара ду кхузахь дешар.

Абитуриенташкара кехаташ схьаьцарх лаьцна дийцира Университетан юькарчу Гьуллакхийн проректора, тIезцаран комиссин декъашхоца Гакаев Анзора. Цо элира: «ХIора абитуриентана хаа деза маса меттиг ю ша деша вьодучу дешаран учрежде-

нина елларг. ХIокху шарахь Росоьбрнадзоро тхан ВУЗана очно кепара деша луучарна елларг 731 меттиг ю, 423 мет-

тиг – заочнин кепара дешарна. Утгаре а йоккха конкурс оьрсийн мотт, литература а, нохчийн мотт, литература а,

юьхьанцара дешар а, леррина (специальни) психологи а отделенешкахь ю. Масала, нохчийн меттан, литературин

отделене 189-ммо чуделла кехаташ, оьрсийн меттан, литературин говзаллина – 145-ммо, шина а меттан отделене – 153-ммо (25-ппа меттиг ю оцу говзаллашна кьастийнарг). Иза хила тарлуш йолу конкурсу ю. ХIунда аьлча, чуделла кехаташ копи я оригинал хила тарло, чекхволуш верг кехатийн оригиналаш елларг ву.

Россин Федерацин Росоьбрнадзоро пачхьалкхан ерриге а ВУЗашкахь ХIоттийна чекхваларан баллийн (ЕГЭ-н) барам бу. Тхан иза лакхабаккха йиш ю, амма лахабаккха бакьо яц. ХIокху шарахь хиллачу ЕГЭ-н жамIашка хьаьжжина, иза хыла ца айьина оха. Масала, оьрсийн меттан 36 балл ю, обществознанин – 42, математикин – 27. Цхьа балл кIезиг елахь а, тхан бакьо яц кехаташ схьаьца. Иза данне а дац и баллаш хилчаьхана бер чекхлер ду бохург, хIунда аьлча, баллаш алсам ерг хьал-

хавоккху оха.

Студенташ тIезцаран хьалхарчу омрина юкьадоьлху буюбераш, заьIап бераш. Оцу берашна, конкурсана юкьахь а йопуш, меттигаш кьастайо оха.

Корматаллин юкьара дешар (лицей, колледж, техникум) чекхдаьккхинарш, ламасте йирзинчу кепехь, тIезцаран зерех чекхбоху оха».

Нохчийн пачхьалкхан хьехархойн университетехь деша луучаьргара кехаташ схьаььцу хIокху беттан 27-гIа де тIекхаччалц.

Университетехь йолчу лицейхь, филологин, хими-биологин, физикоматематикин говзаллашка хула, 10–11-чуй классашка дешархой дIаььцу. Цигахь берашца ЕГЭ-на кечам байтар чIагIдинна дахьур ду.

Л.ДАУТОВА

Авторан сурт

Нохчийн пачхьалкхан университетехь экономикин хаарш тIедузу

Йоккхачу бизнесе дуйхьхьара гIулчаш яха атта дац. Доккха Илма а, хаарш а ььцунш гIуллакх ду иза. Оцу тIалашонца Нохчийн пачхьалкхан университетехь вовшахтоьхнера экономикин декъехула шайн хаарш шордан лаам болу кьона бизнесменаш а, иштта экономикин хьехармахь хьалхара гIулчаш йохуш берш а. Практикин консалтинган сессееш ю Нохчийн пачхьалкхан технопаркн буха тIехь дIаьхьон.

Инновационни компанешна а, Илманан юкьараллина, говзан-

чашна а, инвесторшина а лерина дахьош ю дешаран сессееш. Цигахь дийцаре до Хьо мила ву? Хьан хIун тIалашо ю? Хьуна стенна кхион лаьа бизнес? иштта кхидолу хаттарш.

Кьона бизнесменашна шайн проекташна презентаци ян а, инвесторш шайна тIеберзо а Iамош, бизнес-майданаш кхолларан а, кхиоран а цIеяххана евзаш йолчу компанеша дIаьхьхьаначу лекцин курсашка ладуьгIира Iемачара сессин хьалхарчу декъехь. ТIалашонаш билгалъян, декхарш хIитто, деш долу гIуллакх эьсаралла йолуш хилийта Iамийра шайна кьоначу

бизнесменаша.

Верриге а цхьа бIе гергга кьона бизнесмен вара экономикин декъехула шайн хаарш тIедуза веанарг. Инвесторшина луш йолу заявкаш кечьян хаар а дара оцу сессеьхь тидаме диллина. Вайн республикин экономика луларчу республикийн экономикана тIаьхьакхно езаш ю. Цундела мехала ду вайн республикехь оцу тайпа цхьаьнакхетарш дIадахьар. Хууш ма-хиллара, туризм кхуьуш йогIуш йолчу махкахь инвесторш а алсамбовлу. Уьш алсам мел хили а экономика сиха кхуьур ю.

ДИКАЕВА ЯНИНА

Кьона корреспонденташ кечбан кийча ю школа

Хууш ма-хиллара, хIокху шеран май баттахь Кьоначу корреспондентийн школо дахаран новкъа бехира шайш долчохь дешна бевлла кьона корреспонденташ. Ткъа хIинца цига деша бакха лаам болчаьргара июнь баттахь дуййна схьаьца доллийра кехаташ. Оцу школе деша хIуттуш ььцунш долу кехаташ чуделлачул тIаьхьа, экзаменаш дIаьла дийзира кьоначийн. Нохчийн меттан а, оьрсийн меттан а, историн а предметашкахла экзаменаш дIаьлира цара. Царахь дукхаверш хIокху шарахь школа чекхьаьккхинарш бара. Шкоলেখь Iамийнарг бен экзаменашкахь шайга хоттур доццухьхь, шайш уьш ледара дIаьларина кхьорунш, сагаторна цара. Делгахь а, олунш ма-хиллара, шкоলেখь Iамийнарг – дика бух бу, цундела, цара шайгара дика хаарш гайтира. 19-чу июлехь юьйладуш ю шкоলেখь заньтеш. Цу хьокьехь дийцира школин директора Юнусов Хьамзата.

«ДIадаханчу шарахь оха шуьйрачу хаамийн гIирсацхула хаам бинера кьоначу корреспондентийн школе деша схьаььцунш хилар хуьйтуш, деша бакха лаам болчаьрга схьаьхьокхуш. Иштта, генарчу кIошташкара а, ярташкара а баькхира кхуза деша. Ткъа хIокху шарахь оха хаам бина а башара, хIетте а, дIадаханчу шарахьул а алсам ала мегар долуш, кхузахь деша лаам берш дуккха а хиллера», – бохура Хь.Юнусовс.

Билгалдаккха луур дара Юнусов Хьамзат кьоначу корреспондентийн школин директоран дарже дIадаханчу шарахь ХIоттийна хилар. Школин дешаран системехь цхьаьца хийцамаш бира цо. Кьаьсттина дидахеташ дара, кьоначарна нохчийн мотт Iаморна цо боккха тидам тIебахийтина хилар. ДIадаханчу ше-

рашкахь кIиранах цкъа бен ца хуьлура нохчийн меттан

урок, ткъа хIокху шарахь – кIиранах шозза. Хь.Юнусовс дийцарехь, оцу урокаша дикачу агIор тIелаткъам а бира дешархонша.

Шкоলেখь журналистикин теори йовзийтарал сов практика а хир ю церан. Вайн республикехь хуьлчу тайп-тайпанчу цхьаьнакхетаршкахь, кхоллараллин суьйренашкахь, телевизионни программашкахь дакъа а лоцуьйтур ду дешархошка. ТIаккха церан таро хир ю

журналистан болх бовза а, шайна девзинчух пайдаьца а. ХIокху шарахь кьоначу корреспондентийн школин дешархошца бан леринчу балхах лаьцна дерг оха дуйцур ду газетан рогIерчу цхьана номерехь.

З.ЛОРСАНОВА
И.ХАСАХАНОВН суртани

Туристаш денна а алсамбуьйлуш бу

2016-чу шеран хьалхарчу эхашарахь Соьлжа-ГIала баьккинчу туристийн барам 2015-чу шеран хьалхарчу эхашарца дуйстича, 30 процентана лакхабаьлла. Иштта хаам бина Соьлжа-ГIалин мэра Хучиев Муслима.

– Карарчу шеран эхашарахь Соьлжа-ГIала 33 эзар сов турист веана. Даханчу шарца дуйстича, 30 сов процент лакхабаьлла хуьлу церан барам. Республикин пачхьене хьовса кьаьсттина дукха туристаш оьху Россин субъекташкара а, Казахстанера а, – элира цо.

М.Хучиевс билгалдакхарехь, Соьлжа-ГIалахь туристашна лерина 4 маршрут ю. Амма денна а хьопалгIа оьхучу туристийн тобанийн лаамашка хьаьжжина, керла маршрут ХIотторехь а царна гIо-накьосталла до гIалин мэрис.

– ГIалин таханлера истори евзина ца Iаш, цуьнан кхоллаьларх а, Даймехкан Сийлахь-боккхачу тIеман а, нохчийн халкъ махкахдаьккхинчу а, XX-чу бIешеран чакхенехь республикехь тIеман ши кампани дIаьхаран муьрехь гIало лайнарг а довза лууш хуьлу дуккха а туристаш. Соьлжа-ГIалахь бина а болуш, амма цхьаьца баьхьанашца кхузара дIабаханарш а боглу сих-сиха. Кьаьсттина чIогIа яьржина ю хиламийн туризм. ГIалин 198 шо кхочучу муьрехь а бу дуккха а туристаш бакха кечбелла, – элира М.Хучиевс.

Республикехь туристско-экскурсионни гIуллакхаш кхочуншдаран «Тур-Экс» компани куратора Исакова Дагмарас дийцарехь, республикехь туристашна лерина тайп-тайпана маршруташ ю: доьзалашна а доттагIашна лерина а, гIаш я говрахь лела а, пачхьенехь я лаьмнаншкахь лела а, иштта да кхин а.

– Пачхье схьаььца, туристашна лекхагIишлойн «Грозный-Сити» комплекс а, Кадыров Ахьмад-Хьаьжин цIарахь долу «Нохчийчоьнан дог» маьждиг а ган лаьа. Цул сов, царна чIогIа хазахета вайн кьоман кхачанаш а, ламасташ а, Iер-дахаран хатI а, – билгалдаьккхира цо.

И.ХАСАХАНОВ

СПОРТ

Соьлжа-ГIалахь дIахьур ю Россин чемпионат

Мангалан (июль) беттан тIаьхьарчу деношкахь Соьлжа-ГIалахь дIахьур ю дзюдохула клубашна юкьахь хьалхьаьккхаран Россин чемпионат. Карарчу хенахь Кадыров Турпал-Елиин цIарахчу «Эдельвейс» клубехь сихдина дIахьош ду цунна кечамбар. Ала догIу, иштта яккхийчу турнирашкахь дуйхьхьара дакъалоцуш яц дзюдоистийн «Эдельвейс» клуб. Хьалхачу шерашкахь Россин чемпионатехь дато мидалш яха ларийна уьш, ткъа Тбилисехь дIаьхьхьаначу Европин чемпионатехь кхоалгIа меттиг яккхаро вайн клубана таро елира «Дашо Лигина» юкьаяха. Европин тоьлла клубаш ю цу юкьаьйогIуш.

Соьлжа-ГIалахь дзюдоистийн оцу тIегIанера турнир дуйхьхьара вовшах-тухуш ю. Цигахь дакъалоцур ду Россин тоьллачу дзюдоисташа (Олимпийски ловзаршка баха кьастийна боццара). Кхеташ ду шен цIахь дIахьош йолчу клубашна юкьахь хьалхьаьккхаран Россин чемпионатехь «Эдельвейс» толман меттиг яккха дог-ойла йолуш а, цунна кечам беш а хилар.

Дагадаийта лаьа, карарчу шеран гIуран (декабрь) баттахь Соьлжа-ГIалахь дIахьур ю Европин «Дашо Лигина» юкьаьйогIучу клубийн коман-дашна юкьахь хьалхьаьккхаран чемпионат. И маьIне турнираш Соьлжа-ГIалахь дIаьхьару дика тIелаткъам биьр бу Нохчийчоьхь охьатохархлагтаран дзюдон кеп кхиорна.

Тюменехь – дзюдоистийн дуйненаюкьара турнир

«Россин Доккха таж» цIе йолу дзюдоистийн дуйненаюкьара турнир хIинца кхоалгIа дIахьош ю Тюменехь. Июль беттан 16–17-чуй деношкахь дIаьхьхьаначу турнирехь дакъалоцуш бара 25 пачхьалкхера (Япони, Азербайджан, Швеци, Сербии, Хорвати, Венесуэла, Босни, Герцеговина, Словени, Тунис, иштта кхин а) спортсменаш. Россин вовшахтоьхьаначу команди юкьахь турнирехь кхиамца дакъалеллара нохчийн дзюдоисташа а. Иштта шен йозаллин категорехь (100 кг.) шолгIа меттиг яккхира спортан дуйненаюкьарчу классан мастера, Европин чемпионатан толамхоцо Бисултанов Иадлана. Россин чемпиона, спортан дуйненаюкьарчу классан мастера Шамилов Якьуба (66 кг.) йобзан мидал якккхира.

Россин вовшахтоьхьаначу командин толamana юкьа шайн хазна йиллира гIалгIайн спортсменаша а. Йозаллин 73 кг. категорехь даьшо а, дато а мидалш ехира Могушков Мусас а, Хамхоев Iарбис а, шен йозаллин категорехь (90 кг.) шолгIа вара Халмурзаев Хьусайн.

Хь.АБАЕВ

Ламазан хенаш

(19 – 24 июль)

Ламазан де	Туййра	Делкъа	Малхьуза	МаркIажа	Пхьуййра
19	02:55	12:30	16:13	19:37	21:20
20	02:57	12:30	16:13	19:37	21:18
21	02:58	12:30	16:13	19:36	21:17
22	03:00	12:30	16:13	19:35	21:15
23	03:01	12:30	16:12	19:34	21:15
24	03:03	12:30	16:11	19:33	21:13

ГАЙТАМ

«Тамашийна беш»

Соьлжа-ГIалахь А-Хь.Кадыровн цIарахчу пачхьалкхан галерейхь кхийрачу флористикин искусствон говзанчин Тесаева Алинин белхийн гайтам схьабиблина.

Иза дуйхьхарлара персональни гайтам бу Алинин. Цунна «Тамашийна беш» цIе тиллина пхьеро.

Гайтам схьаььцунш дакъалеллара А.Тесаеван накьосташа, гергарчу наха, декоративни-прикладни искусствон пхьераша, искусство эзархоша.

Алинас дийцарехь, кхийрачу флористике иза марзьелла дукха хан яц, кхо шо бен. Нахехь куййга-говзалла хилар доккха хIума хеташ йолу иза ша Красноярски крайра Нохчийн Республике цайирзича бен хьаьжна яцара экспонаташ ян, поппарца болх бан. 2011-чу шарахь Сибиран пачхьалкхан технологин университет чекхьаьккхина, инженер-технолог говзалла йолуш ю иза. Юьхьанца кегий зезагаш дора цо, цул тIаьхьа 10 зезагах лаьтта курс йира.

– Оцу зезагашна масех кIира хан яйьира ас. Цул тIаьхьа белхаш мелла а сиха а, хаза а бан хьожура, – боху пхьеро. Цо ечу зезагийн курсийн дуйнен чохь ду боху массо а беснаш ду. Цхьадолу зезагаш бакьсал дийна долуш санна шайх хаза хьожа етталуш а ду цуьнан. Шена Iеминарг кхечарна Iамош а самукьадолу цуьнан. Интернет сетехь YouTube чохь шен видеоблок ю Тесаева Алинин. Цигахь хIора говзар ша муха йо дуйьцунш.

Ткъа шен дуйхьхарлерчу персональни гайтамехь хьовсар-хойн тидаме 20 болх биллина цо. Уьш кхийрахь, фарфорахь, туьтхь, иштта кхечу гIирсах бина бу.

Алина кьона говзанча ю. Кхийрачу гIирсаца болх бечу нахана юкьахь утгаре а кьона ларалуш ю иза. Цуьнан ба-хам – хиндолу кьинхьегаман шераш а, царца сов дера долу зедделарг а ду. Алина гIаравьлла евзаш йолу говзанча хилла дIахIуттур ю тIейогIучу заманахь. Дала муьк лаьх.

Гайтам цхьана баттахь лаьттар бу.

З.ЭЛЬДЕРХАНОВА

Сурьта тIехь: Тесаева Алинин гайтам

Хенан хIоттам

19-гIа июль

Республикехула хила тарло: дийнахь... +32 градус, кIезиг мархаш а йолуш, догIа а догIуш; буйьсанна...+23 градус, екхна а йолуш.

20-гIа июль

Республикехула хила тарло: дийнахь... +31 градус, мархаш а йолуш; буйьсанна... +23 градус, кIезиг мархаш а йолуш.

Лараме газетдешархо

ДIахьош ду 2016-чу шеран шолгIачу эхашарна «Даймохк» газете язбалар.

2007-чу шарахь дуййна вайн газет кIирнах кхуз-за арадолуш ду.

«Даймохк» газетехула шун хонийла хир ду Нохчийн Республикехь, Россехь, дуйненахь хуьлуш долчу гIуллакхехь дерг.

ЯзIо «Даймохк» газете. Шун иза дан таро ю редак-цехь а, республикин муьлххачу а зIенан отделенехь а. Эхашарна болу газетан мах:

редакце веана язIеш – 468 сом;

почтан отделене вьодуш, схьаььцунш – 877 сом

68 кепек;

цIа дIадохьуш – 923 сом 76 кепек.

Газет диллинарт: Нохчийн Республикин кьоман политикин, араьхарчу зIенийн, зорбанан, хаамийн министерство.	Газет диллинчун/арахььцун адрес: 364060, Соьлжа-ГIала, Дудаевн Бульвар, Радийн цIа.	Газетана регистраци йина зIенан, хаамийн технологийн, шуьйрачу коммуникацийн декъехь терго латторехула йолчу Россин Федерацин федеральни службехь. Тьомшалла ПИ №9 ФС 77 – 58270 05.06.2014 шо.
Коьрта редактор – Б.Ш.ШАМСУДИНОВ	Редакцийн адрес: 364024, Нохчийн Республика, Соьлжа-ГIала, Маяковскийн урам, 92, тел. 8(8712) 22–22–24	Газет зорбатюьхна ГУП «ИПК «Грозненский рабочий» издательствехь. Издательствьон адрес: 364021, Соьлжа-ГIала, Интернациональни урам, 12/35. Тираж – 2500. Заказ №2401. Зорбанна куьз яздина графика 18.07.2016 шо 17:00 хила дезаш, зорбанна куьз яздина 16:00.
		Редакция а, материаллийн авторшина а хетарг цхьатерра ца хила тарло. Рекламин материаллийн чулаьнамах долу жоьналла редакци тIе а ца лоцу. Куьйгаьозаинашна рензен ца йо, юха ца дерзало. М билгалонца йолу материалш зорба туух рекламн бакьо йолуш. «Россин Почта» каталогехь изданин индексе – 04165.